

Petrus, Pavol

Pražákova životná aktivita v obraze a reflexii

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2006, vol. 55, iss. X9, pp. 285-287

ISBN 80-210-3987-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102917>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

С интердисциплинарной ориентацией докторского семинария Анны Хан связан сборник *Литература и визуальность*. Из первоначального замысла издать сборник докладов, прочитанных на международной конференции, состоявшейся весной 2002 г. в Будапеште при участии великобританских молодых коллег, возник довольно объемный том, в котором приняли участие также многие другие венгерские и зарубежные ученые.

Сборник состоит из шести тематических отделов. От проблем экфрасиса в литературе переходит к приемам визуализации и ее функциям в системе словесных преобразований. Вслед за тем уделяется внимание взаимоотношению литературы, кинематографа и фотографии, проблемам слова и театра, литературы и изобразительного искусства. Шестая, заключительная часть, обсуждает зрительное восприятие и его трансформации в искусстве слова. Интерес исследователей сосредоточивается на литературе и искусстве 19–20-го веков, начиная с Карамзина, Гоголя через Тургенева, Достоевского и Л. Н. Толстого по Леониду Андрееву, Александра Блока, Николая Гумилева, Андрея Белого, Андрея Платонова, Владимира Маяковского, Исаака Бабеля, Бориса Пастернака, Михаила Булгакова и пр. Из видных кинорежиссеров можно упомянуть Андрея Тарковского, из художников – живописцев Мира искусства или в Чехии натурализованного Григория Мусатова.

В прекрасно оформленном сборнике, изданном к семидесятилетию видной русско-венгерско-итальянской исследовательницы Лены Силард, был применен издательски наиболее простой, но для читателя менее интересный прием алфавитного членения по авторам статей. Кроме преобладающих венгерских исследователей в нем приняли участие многие русские и американские литературоведы, ряды которых дополнили коллеги из Италии, Польши, Харватии, Сербии, Голландии и Чехии. Естественно, тематика сборника узко связана с главными исследовательскими интересами Лены Силард, недавно привлечшей внимание ученых книгой *Герметизм и герменевтика* (СПб. 2002). Глубокопродуманная, подробная рецензия этой книги помещена в заключительной части сборника *Литература и визуальность* (István Nagy, *В поисках забытого предания...*), образующая некое введение к юбилейному сборнику Лены Силард. Круг интересов его авторов весьма широк. Он обнимает литературу от сугубо теоретических проблем до исследования литературного процесса, начиная с библистики и русской переводной литературы 17 века через видных представителей 19 века (Кылов, Чаадаев, Гоголь, Лермонтов, Тютчев, Достоевский) вплоть до главных участников модернизма и авангарда (В. Соловьев, В. Иванов, А. Блок, А. Белый, Б. Пастернак, Г. Чулков, В. Хлебников и пр.). Предметом исследования являются важнейшие проблемы литературы 20 века (напр. новый роман).

Все упомянутые книги содержат множество материалов, полезных для всех интересующихся русской литературой и культурой.

Daniše Kšicová

PRAŽÁKOVA ŽIVOTNÁ AKTIVITA V OBRAZE A REFLEXII

Albert Pražák: *Politika a revoluce. Paměti*. Academia, Praha 2004, 256 s.

Memoárová literatúra bola v poslednom čase zásluhou editorov Miloša Zelenku a Stanislava Kokošku obohatená o knihu Alberta Pražáka *Politika a revoluce* (Praha 2004). Z úvodnej edičnej poznámky sa dozvedáme, že práca vychádza z rukopisu ochraňovaného Pražákovou dcérou Hanou Pražákovou-Drábkovou a že pri vydaní textu boli použité moderné edičné zásady. Kniha je skutočne po edičnej stránke pripravená príkladne s príslušnými vysvetlivkami a dôkladnými poznámkami. Navyše ju doprevádzajú štúdie oboch editorov, pričom prvá z nich bola rozšírená o časť pripravenú Ivom Pospíšilom sústreďujúcu sa na štruktúrno-typologickú a genologickú charakteristiku textu s dôrazom na jeho synkretickosť a v sémantickej polohe na faktografickosť kontaminovanú so zážitkovou reflexiou či sebareflexiou („*Věčnost se v Pražákově práci projevuje především sle-*

dováňím historických událostí, reálných dějů a reálných postav a jejich konání, estetická hodnota obvykle vzniká v popisech smyslově konkrétních epizod všude tam, kde jde o jedinečný zážitek, kde se využívá poetiky ozvlášťňování a emocionálního uchopení skutečnosti.“ – s. 177–178). V celom texte sa preplieťa „*vypravěčovo curriculum vitae s válečnými událostmi, setkáními, dokumentárními záznamy a volnými reflexemi*“ (s. 178)

Otvára sa tak priestor pre obraz rozprávača ako aktéra, analytika udalostí, ich hodnotiteľa, ako jedinečnej osobnosti „nepolitického politika“ s kritickým nadhľadom a odstupom, postihujúceho za krutou chvíľou historického času hlbiny ľudskosti, existenciálne poryvy človeka, národa. Bytostne bol usposobený tak, že proti deštrukcii hodnôt ako ich vo svetových, európskych kontextoch a v protektorátnej moci v Čechách reprezentovala fašistická krutá a ničivá svojvôľa, obhajoval najprv pre seba a priateľov a postupne – ako to dotvrdzovala jeho aktivita predsedu Českej národnej rady počas májového pražského povstania – i pre národ pozitívne ľudské hodnoty signované emblémom slobody a rovnosti. Pražák nebol členom ani jednej politickej strany a ako univerzitný profesor, intelektuál s mravným kreditom a širokým európskym rozhľadom i názorovou toleranciou bol určený súčasným odbojovým politickým spektrom do vedúcej funkcie, kde pôsobil ako integrujúci činiteľ. Svoju aktivitu chápal ako mravne záväznú službu národu v čase jeho oslobodzovacích bojov.

Hoci A. Pražák písal svoje *Paměti* už roku 1949, teda s malým časovým odstupom, čo mu umožnilo v živej pamäti uchovať si mnoho faktografických údajov z májového pražského povstania (nevychol sa pritom ani istým nepresnostiam – upozornil na ne už editor S. Kokoška), oživiť si mnoho portrétov, či presnejšie minipotrétov z týchto čias vrátane členov Českej národnej rady (A. Müllerová, J. Smrkovský, O. Machotka, J. Kubát a ďalší), načrtnúť rozvrstvené fyzické prostredie obsadenej Prahy, jeho psychické i mravné ovzdušie, teror, ale aj odvahu a odbojné vzopätie českého národa.

Pražákove *Paměti* boli písané pro domo sua, a tak postrádajú placet oficióznosti, konvenčných štylistických stereotypov, patetického či nadsadeného heroického gesta, sú uchopené vo svojej obecnosti ako najnútornejší životný osobný zážitok, a preto sú vo svojom podaní a videní výsostne originálne.

Pražák načrtávajúc v autobiografickom vide svoj celoživotný profil, sleduje v ňom síce dominantné línie, ale jeho torzovitě skicovanie vytvára často iba náznak postrádajúci celostnosti a komplexnosti. V uvedenom autobiografickom pásme zmapúva svoj vzťah k politickému spektru v monarchii, v období prvej i druhej (pomníchovskej) republiky, v čase protektorátu, za spomínaného májového povstania i bezprostredne po ňom, keď sa znovu vracia k práci univerzitného profesora na Univerzite Karlovej. Hoci viac v intuitívnej než racionálnej podobe *Paměti* naznačili, že sa A. Pražák v spoločensko-politickej a ideovej koncepcii „*se svou dobou miji*“, že v ústraní „osamotnieva“ a postupne sa stráca za obzorom aktívneho života a života vôbec.

A. Pražák nebol politik, bol to v pravom slova zmysle vedec, literárny historik, bohemista, slovakista i komparatista. Tejto jeho bádateľskej aktivite venovalo doteraz pozornosť viacero bádateľov (M. Pišút, M. Tomčík, K. Rosenbaum, A. Grund, J. B. Čapek a ďalší) a medzi nich sa zaradili i M. Zelenka a I. Pospíšil, ktorých doslovy doprevádzajú toto knižné vydanie. Najmä stat' M. Zelenku sa sústreďuje na literárnohistorický profil A. Pražáka s osobitným dôrazom na Pražákov prínos pri výskume slovenskej literatúry i na jeho zástoj pri rozvíjaní slovenskej vedy, kultúry a školstva. Jeho mnohostranná a udivujúco bohatá výskumná aktivita v heuristickom výskume i pri rozvíjaní metodologických princípov slovenskej literárnej vedy, poznačená síce viacerými rozpormi – prinášala v množstve monografických i syntetických štúdií nové pozitívne hodnoty a stimuly i pre ďalšie bádateľské programy. Narušovala ich len ideografická optika bádateľa „čechoslovakizmu“ motivovaná potrebou upevnenia prvej Československej republiky po roku 1918. Pražákova štátotvorná idea signovaná myšlienkou, „*že jsme jedna řeč, jedna literatura a jeden národ*“ a popierajúca či nedoceňujúca autochtónnosť, svojbytnosť slovenského národa a slovenčiny ako spisovného i literárneho jazyka vytvorila pri zamýšľanej integrite paradoxne podmienky pre narastanie dezintegračných snáh, a to nielen v autonomistických politických kruhoch. Napriek tomu, že Pražák v rokoch 1919–1933 pôsobil ako univerzitný profesor na Komenského univerzite, svoj stratifikačný model

rozloženia politických síl na Slovensku si zjednodušil a konfiguráciu pojmov československosti a slovenskosti vo vlastnej modifikácii začal diferencovane prijímať až na sklonku života.

Ak v pamätiach venoval A. Pražák veľkú pozornosť Slovensku v čase rozpadu republiky, pozdejšie len torzovite spomenul isté osobnosti, či detailné skutočnosti, no takej historicky významnej udalosti ako bolo Slovenské národné povstanie venoval minimálnu pozornosť.

A. Pražák je iste zložitá a vo svojich životných úskaliach protirečivá osobnosť, ktorá si – ako sa to konštatovalo i doteraz – zaslúži serióznú vedeckú monografiu i ďalšie štúdie. Bez poznania materiálu, ktorý sprístupnili editori v knihe *Politika a revoluce*, by takýto zámer nebol realizovateľný, a ak, tak s veľkými ruptúrami a poznávacím deficitom. Preto vydanie tejto knižnej publikácie možno kvalifikovať ako záslužný edičný čin.

Pavol Petrus

NOVÉ UCHOPENÍ UKRAJINSKÉ KRÁSNÉ LITERATURY

Mychajlo Najenko: *Chudožnja literatura Ukrajiny. Častyňa perša. Vid mifiv do real'nosti.* Prosvita, Kyjiv 2005.

Známý ukrajinský literárni vëdec **Mychajlo Najenko** se ujal dôležitého, i když nevdëčného úkolu, který je nepochybnë součástí dnešni „ukrajinizace“ Ukrajiny, resp. nového poznání jejích tradic a kulturních kořenů. Jeho projekt populárnëvědeckého přehledu ukrajinské krásné (umëlecké) literatury je impozantním završením jeho syntetizujících studií, které vždy směřovaly k celistvému uchopení jedné části ukrajinské kreativity. Najenko je autorem šestnácti monografií z dějin a teorie literatury: psal o Olesu Hončarovi, o románu, je autorem knihy *Romantycznyj epos* (1988, 2000), ale také již dvakrát editované publikace *Ukrajinská literární věda* (poprvé 1997); vydal se svými předmluvami fundamentální práci Dmytra Čyževského (*Istorija ukrajins'koji literatury*, 1994, 2003), S. Jefremova (*Istorija ukrajins'skoho pys'menstva*, 1996) a J. Lavrinenka (*Rozstriljane vidrodžennja*, 1996). Najenkovy práce se kromě Ukrajiny objevily také v Rusku, Polsku, České republice, na Slovensku, v Chorvatsku, Slovinsku, USA, Německu, Rakousku a Indii.

První část přehledu vede autor zcela oprávněně od ústní tradice, která je u východních Slovanů vždy silná. Najenko začíná originálně mýty, resp. jejich fragmenty, které jsou v orální tradici roztroušeny, přičemž vychází i ze zpráv starověkých a středověkých kronikářů a historiků (Herodotos) o dění na teritoriu dnešní Ukrajiny: jde tedy – i na základě mytopoetiky Vjač. Ivanova a V. Toporova – o rekonstrukci mýtů, jejichž stopy nachází v Nestorově letopisu a pozdější tvorbě ukrajinských klasiků (T. Ševčenko; zde píše také o knize O. Zabužkovë Ševčenkův mýtus Ukrajiny). Odtud již vede přímá cesta k folklóru jako takovému (příslví, rčení, hádanky, ukolébavky, lidové, obřadní, kalendářové, milostné písně, byliny a dumy, pohádky). K počátkům písemné tradice řadí pochopitelně literaturu Kyjevské Rusi, kterou – s určitými výhradami ve stopách D. S. Lichačova – dělí na monumentální a ornamentální.

Za první ukrajinské národní obrození (perše vidrodžennja) pokládá období renesančně barokní, i když – po pravdě řečeno – hlavně v případě renesance jde spíše o ducha doby, celkovou atmosféru, nikoli o kompaktní vnitřně členitou epochu jako v západní a střední Evropě. Baroko zprostředkovala Ukrajina z polského prostoru i Rusku. Druhé obrození (druhe nacional'ne vidrodžennja) spojuje s I. Kotljarevským a jeho *Aeneidou* (*Enejida*) a ovšem s klasicismem a romantismem, čímž se dostává do 19. století vrcholícího realismem.

Najenko věnuje stejnou pozornost ukrajinské literatuře, která vznikala na území Ruské říše, tak i jinde (Halič, Bukovina); jeho přístup je tedy nutně areálový. Méně pozornosti však věnuje jazyku a jeho proměnám, které do značné míry určují podobu literatury: jazyk ukolébavky, byliny, dumy, jazyk H. Skovorody nebo I. Kotljarevského se přece podstatně liší – kde tedy začíná autentická ukrajinština a spisovný (literární) ukrajinský jazyk? Podobně tomu je u jiných Slovanů: do české literatury se legitimně počítá Kosmova *Chronica Bohemorum*, ale také celá vrstva staroslověn-